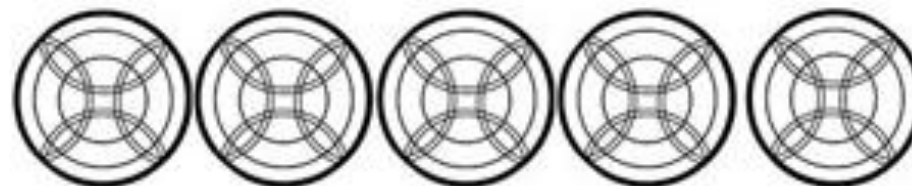

Vandringsleden är 4 km lång och markerad med vita stolpar och gula pilar.

- A. Slipstensmuséet**
- B. Vålgruvan**
- C. Ulasgruvan**
- D. Hampräta**
- E. Malungsgruvan och Hackstugan**
- F. Östermalmgruvan**
- G. Lindågruvan**
- H. Gruvstugan**
- I. Skojergruvan**

⁵ Slipstensmuseet och Slipstensgruvorna

Kulturarv - Industrihistoria - Upplevelsenäring
Arbetslivsmuseum i Dalarna

Orsa Slipstensmuseum
Tel: 070-689 14 65

Ta en promenad längs vandringsleden i gruvområdet som är präglad av gruvdriften från förr. Idag växer skogen över dagbrotten och stenskrapshögarna och erbjuder dig en både dramatisk och vacker natur.

Orsa Slipstensförening

Samarbetar med:

Famous Moose, Siljan Turism, och Orsa Sockensamfälligheter.

Sandstensbrytning förr i tiden - Industrihistoria

Brytningen av sandsten till slipstensämnen och brynen i äldre tider var reglerad i gruvordningen. Orsa socken var uppdelad varje by för sig med gruvlag som inkluderade 20-30 hushåll. Varje gruvlag hade egen gruvstuga i området, ofta med stall och smedja. Varje gruvlag bearbetade sin egen gruva som namngavs, ex. Pina, Smälla, Rådbråka.

Som mest arbetade här c:a 500 personer samtidigt. Gruvlaget bestod av vuxna män, men även kvinnor och ynglingar var välkomna. De taxades då, dvs. fick betala en avgift till gruvlaget för att få delta. Det var inte ovanligt att pojkar fick börja lära sig till huggare redan i 12 årsåldern. De yngre barnen skötte lättare sysslor, som t ex hästvandringen. Gruvlaget utsåg själva en förman, *Lillfajtn*. Brytningen skedde på av sockenstämman fastställda tider – enligt 1730 års gruvordning sex veckor efter fastan och sex veckor efter skörden var bärgad. Sockenstämman avlönade gruvfogden, *Sturfajtn*, som fördelade de brutna ämnena så rättvist som möjligt mellan var och en, och mellan gruvlagen.

Efter årets avräkning tog man ämnena med sig hem till gården, där hackningen till färdiga slipstenar tog vid.

I februari samlades slipstenarna ihop för att säljas och transporterades med häst och släde ut i landet.

I början på 1900-talet försökte sig flera företagsamma personer på industriell verksamhet med brytning av sandsten till byggnadsverk som fasader och portaler.

Många skickliga stenhuggare anställdes och arbetskraft importerades även utifrån.

Dagens brytning och tillverkning

Idag utförs industriell brytning av Lenners Orsasten i Malungsgruvan. Numera utgör byggnadssten den största andelen av produktionen, men företaget tillverkar även ex. slipstenar som slipas maskinellt, sandsten för trädgård och inredning, souvenirer av många slag mm.

Orsa Slipstensgrupp har återupptagit det gamla hantverket med att hugga slipstenar för hand. Sommartid anordnas huggarkvällar och prova-på aktiviteter vid bl a Lindågruvan, där man numera även har en egen smedja för tillverkning av de verktyg som behövs för huggningen.

Historia - Kulturarv

Slipstenshanteringen i Orsa har mycket gamla anor. Arkeologiska fynd visar att den speciella Orsasandstenen användes till brynen och slipverktyg redan under vikingatid och sannolikt ännu tidigare. Rester av brynen har återfunnits vid utgrävningar av boplatser från järnåldern.

För Orsas bönder var slipstenshanteringen livsviktig men samtidigt livsfarlig. Ämnena hackades inomhus under vintermånaderna, och stendammet andades in. Silikosen, *Osskallsjokan*, drabbade männen i vuxen ålder. Många dog redan i 40-årsåldern, och i en del av Orsas byar blev mest bara kvinnor och barn kvar.

Museiverksamhet idag – Upplevelsenäring

Slipstensgruvorna och museibyggnaden ägs idag av Orsa Sockensamfälligheter. Museiverksamheten ansvarar Orsa Slipstensförening för, och arbetar ideellt både i Museet och i det c:a 2 kvadratkilometer stora gruvområdet. Där finns även en gruvstuga och en hackstuga bevarade. Under sommaren arrangerar man Historievandringar med rollspel och skickliga guider. Föreningens museivärdar finns på plats vid Slipstensmuseet sommartid. Vandringsleder finns, se karta på omstående sida. Kultur- och musikevenemang arrangeras året runt, som ex. Spökkväll i gruvstugan, Konsert i Malungsgruvan, Gruvtomtemor.

Se mer information på: **www.orsaslipsten.se**

Orsa Slipstensförening samarbetar med Studieförbundet, Famous Moose, Siljan Turism, Orsa Kommun och Orsa Sockensamfälligheter.